

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مؤسسه فرهنگی آموزشی امام حسین (ع)

اداره آموزش و پرورش شهرستان نیشابور

دبیرستان دخترانه امام حسین (ع) - دوره دوم متوسطه

«جشنواره علمی - پژوهشی تا ثریا»

تجمل گرایی از دیدگاه اسلام

استاد راهنما

سرکار خانم قدسی

پژوهشگران

فرناز کاریزی

زهرا ضرغامی

پایه دهم، علوم تجربی، ریاضی فیزیک

زمستان ۱۳۹۷

چکیده

تجمل‌گرایی، پدیده‌ای اجتماعی است، معلول عواملی خواهد بود که گاه از درون انسان بر می‌خیزد و با جهان خارج به صورت غیر مستقیم ارتباط دارد مانند ضعف ایمان، ضعف شخصیت، غفلت و دنیا دوستی. گاهی نیز از برون انسان سرچشمه می‌گیرد مانند ثروت اندوزی، تهاجم فرهنگی، تبلیغات تجاری و فرهنگ جامعه و محیط. این پژوهش برای بررسی دیدگاه اسلام درباره تجمل‌گرایی، از آیات قرآن کریم و روایات ائمه اطهار، نگاهی گذرا به زندگی بزرگان دین بهره جسته است. نتیجه پژوهش نشان می‌دهد الگو برداری از ائمه اطهار و بزرگان دین می‌تواند در کاهش تجمل‌گرایی و نزدیک شدن به سبک زندگی اسلامی کمک شایانی نماید.

کلید واژه‌ها: تجمل‌گرایی، سبک زندگی اسلامی، سیره علما

فهرست مطالب

۱	مقدمه.....
۱	بیان مسئله.....
۲	ضرورت تحقیق.....
۳	اهداف تحقیق.....
۳	فرضیه تحقیق.....
۳	مصرف نادرست و اخلاق اسلامی.....
۵	تحلیل الگوی مصرف غربی.....
۶	عوامل تجمل گرایی.....
۷	پیامدهای تجمل گرایی.....
۹	مصرف، در زندگی امام (ره).....
۱۰	تأکید رهبر انقلاب بر سبک زندگی اسلامی.....
۱۱	ساده زیستی و قناعت در سیره دیگر علما.....
۱۲	نتیجه گیری.....
۱۲	پیشنهادات.....
۱۲	منابع.....

مقدمه

از دیدگاه اسلام، اسراف یکی از ناپسندترین اعمال به شمار می‌رود و در آیات و روایات فراوانی نکوهش شده است. برای نمونه، در حدیثی می‌خوانیم که پیامبر اکرم (ص) نقل شده است که روزی دستور داد خرماهای تازه برای خوردن حاضران بیاورند. بعضی خرما را می‌خوردند و هسته آن را دور می‌افکندند. ایشان فرمود: "این کار را نکنید که تبه‌گیر است و خدا فساد را دوست نمی‌دارد"؛ بنابراین، براساس آموزه‌های اسلام، هر کس موظف است از مال خود به اندازه "کفاف" خرج کند. کفاف، قدری از مال را می‌گویند که برای هزینه زندگی انسان و خانواده‌اش در حد اعتدال کفایت کند و خرج کردن بیش از آن، اسراف است (اسحاقی، ۱۳۸۸).

موضوع رفاه‌طلبی و تجمل‌گرایی یکی از مباحث مهم اقتصادی است که در رهنمودهای حضرت امام خمینی (ره) به‌طور صریح و آشکار آمده و یکی از آفت‌های مهم اجتماعی است که می‌تواند آینده جامعه ایران و انقلاب اسلامی را با خطر جدی روبه‌رو سازد. اگر شرایطی برای مردم کشور پیش به یاد که مستلزم ایثار، تلاش و تحمل سختی و فشار باشد، قشر مرفه و بی‌درد، خود را از میدان حادثه کنار می‌کشند با فرار از تمام مسئولیت‌های دینی و انقلابی، خود، خانواده و امکانات مادی‌شان را از خطر دور می‌کنند و ملت و کشور را در شرایط بحرانی و خطیر تنها می‌گذارند. (همان)

بیان مسئله

مصرف از دیرباز یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های بشری بوده و در این روزگار نیز با توجه به منابع رو به اتمام از یکسو و مصرف بی‌رویه از سوی دیگر، اهمیت آن را روزبه‌روز بیشتر کرده است. همواره عده‌ای بودند که در مصرف منابع و مایحتاج عمومی به حق خود راضی نبودند و می‌کوشیدند در هنگام استفاده پای خود را فراتر نهند (موفق و هادوی نیا، ۱۳۸۸)

مسائل داخلی کشورها از یکسو و از آن مهم‌تر ظلمی که در روابط بین‌الملل درباره کشورهای جهان سوم شاهد آن هستیم، مشکل‌های عمیقی را بر سر راه عدالت جهانی پدید آورده است. در راه توزیع عادلانه یا غیرظالمانه منابع سرشار جهانی قرن‌ها و فرسخ‌ها فاصله وجود دارد و روزبه‌روز نیز این شکاف و فاصله عمیق‌تر می‌شود. به نظر می‌رسد جهان بیش از آنکه شاهد فقدان قوانین حقوقی باشد با ضعف شدید مبانی اخلاقی روبه‌رو است. (همان)

در نظریه اخلاقی اسلام نیز بر اساس حسن و قبح عقلی مصرف نادرست و هدررفت منابع فراهم‌کننده ظلم به دیگران و تضییع نعمت‌های الهی مذموم است و از سوی دیگر براساس وجدان بشری که اسلام آن را یکی از اسباب تشخیص افعال اخلاقی و غیراخلاقی می‌داند، ناپسند تلقی می‌شود. (همان)

در پژوهش پیش رو، به روش تحلیل توصیفی، به تعریف مصرف‌گرایی و مضرات آن و سپس جایگاه مصرف‌گرایی از دیدگاه مبانی اخلاقی اسلام مورد بررسی قرار می‌گیرد.

ضرورت تحقیق

آمارهای بسیار تکان‌دهنده‌ای در این باره در کشور و خارج از مرزها وجود دارد. این آمارها از آن حاکی است که برای داشتن دنیایی بهتر و به تعبیری قابل سکونت‌تر لازم است برنامه‌هایی تدوین شود تا براساس آن بتوان دست کم درباره کاهش معضل‌ها و گرفتاری‌ها در این باره اقدام کرد. بسیاری در این باره قوانین حقوقی را چاره کار می‌دانند که بی‌شک وجود ای قانون‌ها ارزشمند است و الزام‌های موجود در آن‌ها می‌تواند چاره بسیاری از مشکلات باشد؛ اما پرسش این است که اجبارها و الزام‌ها تا چه اندازه می‌تواند راهگشا باشد. (موفق و هادوی نیا، ۱۳۸۸)

جنوب گرفتار بحران است، در کشورهای در حال توسعه براساس تخمین، هر سال حدود ۱۸-۱۳ میلیون نفر، به‌طور عمده کودکان، از گرسنگی و فقر می‌میرند. یعنی روزی ۴۰۰۰۰ نفر یا ۱۷۰۰ نفر در هر ساعت، فقط ۱۵-۱۰ درصد از گرسنگی به علت پیشامدهای نامنتظره است، بیشترین میزان گرسنگی ۹۰-۸۵ درصد، زاده فقر است. این وضعیت ادامه می‌یابد به گونه‌ای که در سال ۲۰۰۹ سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد شمار مردم گرسنه در جهان را یک میلیارد و ۲۰ میلیون نفر اعلام می‌کند؛ بنابراین اعلام، منطقه آسیا اقیانوسیه با ۶۴۲ میلیون انسان گرسنه، بیشترین آمار مردم نیازمند به غذا در جهان دارد و پس از آن آفریقا با ۲۶۵ میلیون انسانی که از گرسنگی دائمی در رنج هستند قرار دارد. این در حالی است که شمار افراد گرسنه در امریکای لاتین ۵۳ میلیون، در خاور نزدیک و آفریقای شمالی ۴۲ میلیون و در کشورهای توسعه یافته ۱۵ میلیون نفر اعلام شده است. این در حالی است که بسیاری از جوامع به مصرف‌گرایی روی آورده‌اند و موجب افزایش قیمت اقلام غذایی می‌شوند. در حقیقت ظلم اقتصادی را بر افراد ضعیف جامعه تحمیل می‌کنند. (همان)

توجه به آثار و پیامدهایی است که درباره اسراف، تبذیر و اتراف در آموزه‌های اسلامی به آن اشاره شده است. این آثار به سه گروه تقسیم شده‌اند: آثار دنیوی، آثار روحی و آثار اخروی. از جمله پیامدهای دنیوی اسراف، کم‌برکتی، نابود شدن ثروت و نعمت، از بین رفتن امکانات، از بین رفتن سلامتی جسمی، ورشکستگی و افلاس را می‌توان در نظر گرفت. (همان)

درباره آثار روحی می‌توان به محرومیت از روحیه جود و بخشندگی، بی‌مروتی، از بین رفتن شرافت، محرومیت از هدایت (غافر، ۴۰ و ۲۸)، عدم استجاب دعا، همگامی با شیاطین (اسراء، ۱۷ و ۲۷) اشاره کرد اما آنچه درباره

آثار اخروی اسراف مطرح شده است، بیان آشکارتری بر ارزیابی اخلاقی آن می‌تواند داشته باشد: مانند خشم الهی، هلاکت (انبیا) و کیفر اخروی (طه، ۲۰ و ۱۲۷؛ غافر، ۴۰ و ۴۳).

اهداف تحقیق

بررسی میزان مصرف‌گرایی در جوامع اسلامی

فرضیه تحقیق

میزان مصرف‌گرایی در جوامع اسلامی نسبت به جوامع غیر اسلامی کمتر است

مصرف نادرست و اخلاق اسلامی

مصرف نادرست و عدم توجه به میزان استفاده از نعمت‌های الهی، در آموزه‌های اسلامی مورد توجه قرار گرفته است. درباره استنباط این موضوع به طور اجمالی به سه مطلب اشاره می‌شود که در هر یک از زاویه‌ای به موضوع موردنظر پرداخته شده است:

۱. بیان شد که وجدان یکی از شاخصه‌های تشخیص افعال در نظام اخلاقی اسلام شمرده می‌شود که به گفته استاد مطهری □ در ذیل عنوان حسن و قبح عقلی که از سوی حکیمان مطرح شده جای می‌گیرد. وجدان مورد اشاره اندیشه‌وران اسلامی، درک درونی است که در پروسه‌ای با نام خودآگاهی به دست می‌آید و شخص با برخورداری از فطرتی سالم به‌خوبی از آن بهره‌مند خواهد بود.

حال این پرسش درباره مصرف قابل طرح است که آیا وجدان انسان مصرف نادرست را امری ناپسند می‌داند یا نه؟ آیا وجدان انسان می‌پسندد که انسانی با مصرف بیهوده حقوق دیگران را زیر پا بگذارد و حتی به آنان مجال مصرف ضروری را نیز ندهد. آیا وجدان درونی می‌پذیرد تا انسان با مصرف ناصحیح بسیاری از کوشش‌های هموعانش را نادیده گرفته و زحماتشان را هدر دهد؟ و از همه مهم‌تر آیا وجدان اخلاقی بشر اجازه می‌دهد نسبت به نعمت و هدیه‌ای که خداوند بزرگ به وی عطا کرده، بی‌اعتنایی کرده و از آن به‌خوبی و با دقت استفاده نکند؟ شاید بتوان جواب منفی به این پرسش‌ها را از اولیات مورد توجه وجدان هر انسانی دانست. به نظر می‌رسد فهم پاسخ پیش‌گفته نیاز به فرایند چندان پیچیده‌ای ندارد. اسلام بنا به تأکیدی که به وجدان اخلاقی دارد نفی پیش‌گفته را از یک سو تائید و از سوی دیگر بنا به مسائلی که در ضرورت نبوت و ارتباط آموزه‌های اسلامی و عقل بشری مطرح شده، مورد تأکید و ابرام قرار می‌دهد.

۲. متون اسلامی که بسیاری از مطالب آن را می‌توان اخلاق مدون نامید، مشحون از تأکیده‌های نقلی پیشوایان دینی برای نفی مصرف نادرست است که از آن به اسراف تعبیر شده است. این موضوع آن‌چنان مورد نفی قرار

گرفته که می‌توان آن را یکی از گناهان کبیره دانست که به‌طور مصرح نصوص غیرقابل انکاری حتی در حد امری که برانگیزاننده خشم پروردگار است، درباره آن وجود دارد نکته مهم آنکه اسراف و درست فقط در کمیت‌های فراوان ممنوع نیست بلکه موضوع حرمت و ممنوعیت، مطلق تضييع است. به این معنا که هر چیزی که فایده داشته باشد، نباید دور ریخته شود حتی اگر کمیت و اندازه آن بسیار کم و کم ارزش باشد مانند اضافه نوشیدنی. این همه تأکید که رکن دوم اخلاق اسلامی نه تنها با مسئله هدررفت منابع و عدم تعادل در مصارف انسانی ناسازگار است، بلکه به‌طور کامل مورد نفی و نهی قرار گرفته است. (موفق و هادوی نیا، ۱۳۸۸)

در آموزه‌های اسلامی به سه مورد اسراف، تبذیر و اتراف که از مصدق‌های مصرف نادرست هستند، اشاره می‌شود. همان‌گونه که در این آموزه‌ها مشاهده می‌شود، تکیه‌گاه اصلی ناپسند بودن مصرف نادرست، بازگشت به این امر دارد که از عمل صالح به دور بوده و در شمار اعمال ناپسند در نظر گرفته شده است. انفاق به معنای هزینه کردن و بذل مال برای نیازهای خود یا دیگران است. به این ترتیب می‌توان گفت اعم از انفاق اصطلاحی بوده و با مصرف در اصطلاح اقتصادی آن مترادف است. (همان)

در تفسیر اسراف و اقتار که نقطه مقابل یکدیگر هستند مفسران سخنان گوناگونی دارند که روح همه به یک امر بازمی‌گردد و آن اینکه اسراف آن است که بیش از حد و در غیر حق و بیجا مصرف شود و اقتار آن است که کمتر از حق و مقدار لازم بوده باشد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۱۵، ۱۵۲ و عاملی، ۱۳۶۳)

به این ترتیب می‌توان گفت: از آنجا که اسراف در برابر اعتدال قرار گرفته است، از عدالت به دور بوده و به ظلم نزدیک می‌شود. تبذیر نیز با اسراف شباهت مفهومی دارند. تبذیر در لغت به معنای پراکندن و پریشان ساختن است به همین علت به صورت استعاره، برای کسی که مالش را ضایع می‌کند یا مصرف مال در مکان و جهتی که بیهوده است نیز استعمال شده است. به عبارت دیگر تبذیر، آن است که مال، در غیر موردش مصرف شود هرچند کم باشد اما اگر در موردش صرف شود هراز ماده "ترفه" یعنی گسترش در روزی است.

مترف درباره کسانی که مست و مغرور به نعمت شده و طغیان کرده‌اند، به کاربرده شده و مصداق آن اغلب پادشاهان، جباران و ثروتمندان مستکبر و خودخواه است بنابراین، با توجه به مفهوم‌شناسی پیش گفته می‌توان این افعال را به عنوان افعال ناپسند اخلاقی، ارزیابی کرد. (موفق و هادوی نیا، ۱۳۸۸)

تحمیل الگوی مصرف غربی

استعمار همواره می‌کوشد برای رسیدن به مقاصد خود الگوهایی در مصرف عرضه کند که به‌جای استفاده صحیح و عاقلانه از سرمایه زندگی خود، آنان را به راه‌هایی از مصرف بکشند که جز فرسایش ثروت و امکانات زندگی آن‌ها ره‌آورد دیگری برایشان ندارد (اسحاقی، ۱۳۸۸).

غرب این هدف‌ها را با شیوه‌های متنوع از قبیل تبلیغ و اشاعه مدگرایی، تنوع‌طلبی در مصرف و مهم‌تر از همه، بزرگ و موفق جلوه دادن اشراف و دنیامداران و تجمل‌گرایان تعقیب می‌کند. استعمار در این راه، از دولت‌ها، رادیو، تلویزیون، مجلات، روزنامه‌ها، سینماها و دیگر ابزار و وسایل ارتباطی جمعی، بهره می‌گیرد و با برنامه‌ریزی حساب‌شده و نفوذ در این‌گونه دستگاه‌ها و در پیش گرفتن سیاست گام‌به‌گام، به‌سوی این هدف شوم به‌پیش می‌رود (همان).

استکبار جهانی همیشه تلاش می‌کند خود را دوست و خیرخواه دیگران جلوه دهد و نیت واقعی خویش را در پس پرده کرب و زشت دوست‌نمایی‌ها پپوشاند. انسان بصیر و آگاه در ورای این نقاب، نیت پلید و شوم آنان را می‌بیند و با دید نافذ خود، در پس این حجاب، دشمنی عمیق و پایان‌ناپذیر آن‌ها را به اسلام و مسلمانان و ملت‌های مظلوم درمی‌یابد (همان).

می‌توان گفت الگوی که غرب برای مصرف به ملت‌های زیر سلطه و مردم خود معرف می‌کند، بر سه پایه استوار است:

الف) بهره‌وری هر چه بیشتر

ب) رقابت و مسابقه در مصرف

ج) تجمل‌گرایی و تشریفات زائد

محتوای الگوی مصرف‌شده، در همه‌جا یکسان است، ولی نتیجه‌ای که استعمار از آن در جامعه خود می‌گیرد، با آنچه در میان ملت‌های غارت‌شده به دست می‌آورد، متفاوت است.

ثمره‌ای که استعمار از اجرای این طرح در کشورهای زیر نفوذ خود کسب می‌کند، عبارت است از: به‌یغما بردن تمامی امکانات و منابع مادی و معنوی آن‌ها، بدون اینکه از ناحیه آنان، کوچک‌ترین مقاومت و حرکت اعتراض‌آمیزی صورت بگیرد یا حتی به این خیانت و چپاولی که استعمار در مورد ذخایر آن‌ها انجام می‌دهد، توجه و آگاهی داشته باشند (همان).

عوامل تجمل گرایی

این مشکلی است که در جامعه ما هست و عوامل مختلفی هم در آن نقش دارد:

۱. رسانه‌ها

رسانه‌ها به دلیل ارتباط نزدیکی که با مخاطب دارند از توانایی فوق‌العاده‌ای برای القای یک موضوع برخوردار هستند. رسانه‌های داخلی، خصوصاً رسانه‌های تصویری، گاهی به دلیل برخی منافع مادی و گاهی به دلیل برنامه‌های کارشناسی نشده، به سمت ترویج مسائلی می‌روند که حاصلی جز تزریق تجملات به بدنه جامعه ندارد. در این صورت چگونه می‌توان از شهروندی که یک رسانه را به‌عنوان منبع معتبر فکری محسوب می‌کند، انتظار داشت تا اسیر تجملات نشود.

از نظر کارشناسان، نقش رسانه‌ها در بحثی مانند ازدواج و توقعات سنگینی که هر یک از خانواده‌های پسر و دختر از طرف مقابل دارند، بسیار مهم است به‌نحوی که اکنون توقعات در ازدواج‌ها تبدیل به یک معضل شده است. به‌عنوان مثال وقتی در رسانه‌ای تلویزیون ۶۰ اینچ برای جهیزیه تبلیغ می‌شود و یا ماشین لباس‌شویی ۸ کیلویی و ۹ کیلویی ژاپنی به‌عنوان جهیزیه تبلیغ می‌گردد، چگونه می‌توان انتظار داشت که این تبلیغات مکرر و تأثیرگذار سطح توقعات جوانان را افزایش ندهد. بر این اساس یکی از مهم‌ترین عوامل ترویج مادی‌گرایی در جامعه امروز ایران و به‌نوعی از بین برنده آرامش روانی جامعه، بخشی از رسانه‌ها هستند.

۲. فرد تجمل‌گرا

یک شهرند به شکل‌های مختلفی به این مسئله دامن می‌زند. مهم‌ترین نکته در این باره نگاه غیرواقع‌بینانه او به اطراف خود است. تجمل زدگی بدان معناست که شخص هنوز به حقیقت انسانی و اصالت خودش ایمان ندارد، نیازهای خود را به خوبی شناسایی نکرده است. شخصیت، شرافت و بزرگی را در امور جسمانی و برتری‌های مادی می‌داند. به همین جهت سعی می‌کند که به هر شکل ممکن به خواسته‌هایش که از هواهای نفسانی او نشأت گرفته‌اند، پاسخ مثبت بدهد.

جالب اینجاست که تجمل زدگی و مصرف‌گرایی بی‌رویه در بیشتر افراد جامعه دیده می‌شود، هر کس به تناسب موقعیت مالی و شخصیتی خودش، گونه‌ای از میل به مادیات و لوازم و اسباب اضافی را دارد و پیرامون خود انواع لباس و لوازم بیهوده، کم کاربرد و گران‌قیمت دارد که بیشتر برای مصارف موردی یا از سرچشم و هم‌چشمی تهیه شده‌اند و فرد را دچار مصرف‌گرایی بی‌رویه کرده‌اند.

به عنوان مثال امروزه بسیاری از افراد، به ویژه بانوان، چندین دست لباس دارند که هر یک را به مناسبتی تهیه کرده‌اند و گاهی برای برخی از آن‌ها هزینه‌های گزافی هم پرداخت کرده‌اند و وقت‌های زیادی را برای انتخاب و تهیه آن در کوچه و بازار، پرسه زده‌اند و چه بسا که برای تهیه پول چنین لباسی، همسر خود را به زحمت و قرض انداخته‌اند تا مبادا در یک مجلس عروسی و یا میهمانی، احساس حقارت کنند. مشکل بدتر آن است که چنین لباسی که با هزار مشکل تهیه شده در مجلس بعدی استفاده نمی‌شود، چون یا از مد افتاده و یا احتمال می‌دهد که اطرافیان، وی را در مورد پوشیدن لباس تکراری مذمت کنند. حال باید یا لباس گران‌قیمت کم‌فایده را دور بیندازد و یا این که به ناچار آن‌ها را در کمال بی‌میلی، نگهداری کند.

بسیاری از لوازمی که در جهیزیه‌ها و در خریدهای خانواده عروس و داماد برای همدیگر تهیه می‌کنند، ناشی از نگاه غیرواقع‌گرایانه‌ای است که افراد به نیازهای خود دارند. کیست که بگوید تمام آنچه را به عنوان جهیزیه به منزل شوهر آورده، تاکنون به کار گرفته و یا همه لباس‌ها و وسایلی را که در دوران عقد از همسرش مطالبه کرده، به نحو مطلوبی استفاده کرده است.

به راستی آیا این است ارزش والای گوهر انسانیت که اشرف مخلوقات شمرده شده است؟! آیا عمر گران‌بهای انسان در این حد بی‌ارزش است که صرف تهیه چنین وسایل کم‌فایده و موقت گردد؟!

۳. جامعه (بستگان و اطرافیان)

آداب و رسوم غلط حاکم بر جامعه عامل دیگری است که در ترویج تجمل‌گرایی نقش دارد. توقعاتی که اطرافیان دارند، به مرور تبدیل به یک پذیرش اجتماعی شده است. در زمانه ما هم مثل گذشته یک شخص برای تشکیل زندگی و ازدواج می‌تواند با کمترین هزینه ممکن نسبت به آن اقدام نماید، اما این توقعات افراد خانواده، فامیل، دوست و همسایه‌هاست که او را این چنین گرفتار می‌کند که در عین تنگدستی، خود را به صورت یک انسان مرفه و گشاده دست بنمایاند تا جشن عروسی آبرومندی را برگزار کند، متأسفانه آبروداری به چنین افکار و اعمال نادرستی گره خورده است؛ درحالی که قرآن کریم گرامی‌ترین افراد را باتقواترین آنان معرفی کرده است. «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ» (حجرات، ۱۳).

پیامدهای تجمل‌گرایی

۱. غفلت از خدا

مسلماً تمایل به مادیات باعث دور شدن از فضای معنویات است. شخص تجمل زده هرگز نمی تواند خدا و دین را محور افکار و اعمال خود قرار دهد. این روحیه انسان را سرگرم زیبایی های ظاهری دنیایی می کند و به جای این که زینت های دنیا را وسیله ای جهت رسیدن به اهداف اصلی پیش روی خود بداند، آن ها را به عنوان هدف تلقی می کند.

۲. محرومیت از برنامه های هدفمند در زندگی

زندگی انسان همواره بر پایه برنامه های کوتاه یا بلندمدت استوار است. پرداختن به تجملات و تمایل به ظواهر پوچ و دست و پاگیر، مانع از اجرای فعالیت های اساسی و پیاده سازی برنامه های صحیح در زندگی خواهد بود. به عنوان نمونه در مسئله مهم ازدواج که از اساسی ترین مراحل دوران زندگی انسان به شمار می آید، تجمل گرایی از جمله موانع اصلی آن است؟ اگر کسی نیاز به ازدواج داشته باشد و شرایط اولیه را فراهم ببیند، نباید بی خودی در قیدوبند برخی بهانه ها یا آداب و رسوم غلط بیفتد. دقیقاً مانند کسی که گرسنه است که تا سفره پهن شد باید مشغول خوردن غذا شود، در منابع دینی آمده است که: در کنار سفره غذا، اگر نان را درون سفره گذاشتند، منتظر چیز دیگر نباشید. نگویید هنوز خورشت نیامده، پلو هم نیامده است. بلکه نان که آمد شروع کنید. انسان گرسنه با نان شروع می کند. اگر بگویید نه چون دسر نیامده من از نان خوردن معذورم، پیداست که گرسنه اش نیست. حال اگر دختر یا پسری نیازمند ازدواج باشند، این که پدر و مادر او بگویند لوازم جهیزیه اش فراهم نیست یا شرایط برگزاری یک جشن باشکوه هنوز فراهم نیامده است، معلوم است که ضرورت ازدواج فرزندشان را درک نکرده اند؛ و بیهوده گرفتار آداب و رسومی شده اند که نقش اساسی را به عهده ندارند.

می گویند: در زمان گذشته که برده فروشی رواج داشت، چنانچه برده ای هنر خاصی داشت گران تر از بقیه به فروش می رسید. روزی فروشنده برده ای ادعا کرد که برده من دارای هنر تشنه شناسی است لذا باقیمت گران تری به فروش می رسد. یکی از اعیان شهر تصمیم گرفت این برده را بخرد، با خود گفت تشنه شناسی هم یک هنر است، او را می خرم و پز آن را می دهم.

برده را خرید و به خانه آورد. روزی غذای چرب و شوری درست کرد و مسئولین را هم دعوت کرد. همه آمدند و مشغول غذا شدند، میزبان آب بر سر سفره نگذاشت.

میهمانان غذاهای چرب و شور را خوردند. همه منتظر بودند که برده خود تشخیص دهد که چه کسی تشنه است، اما خبری نشد تا این که میهمانان یک به یک طلب آب کردند، اما برده گفت این ها دروغ می گویند، تشنه نیستند، بالاخره یکی از آنان صبرش تمام شد و گفت من خودم می روم و آب می آورم. غلام گفت: فقط همین

یک نفر راست می گوید که تشنه است، بقیه هیچ یک تشنه نبودند. اگر کسی تشنه باشد بدون تقید به آداب قیدوبندها برای تهیه آب اقدام می کند.

جمله معروفی است که گاهی پشت کامیون ها در جاده می نویسند که: «شد، شد، نشد، نشد.» این جمله با نگاه اول شاید خنده دار به نظر بیاید، اما این سخنی است که با کمی تأمل می تواند آثار تربیتی داشته باشد.

۳. از بین رفتن استعدادها

تجمل پرستی با آمدنش، بقیه استعدادها را از بین می برد. میل به مادیات و تجملات بدان معناست که جسم و بدن اصالت دارند، نه روح. این روحیه به جای خداپرستی، بت پرستی؛ به جای کار، مصرف گرایی؛ به جای توجه به باطن، توجه به ظاهر؛ به جای مقاومت، وابستگی و به جای رقابت در علم و هنر، رقابت در پشم و نخ و پشمینه را به همراه دارد.

اصولاً ثمره تنوع طلبی، ناآرامی روحی است. در نقطه مقابل سادگی و بی آلاچی نوعی آرامش روحی و روانی را به دنبال دارد، چنانچه مرحوم شهید مدرس با همان لباس ساده ای که داشت، بسیار آرام بود.

امید است که با توجه به دستورات انسان ساز اسلامی، سبک زندگی صحیح و حقیقی خود را رقم زنیم و خود را از سقوط به ورطه تجمل و بیهودگی نجات دهیم (پایگاه اطلاع رسانی حوزه، گنجینه معارف، ۱۳۹۱).

مصرف، در زندگی امام (ره)

مصرف، در حد احتیاج

حجت الاسلام علی اکبر آشتیانی می گوید: "در طول ده سال از نزدیک شاهد بودم یکی از نکاتی که حضرت امام به آن فوق العاده اهمیت می دادند، ساده زیستی و عدم اسراف بود. بارها من دیده بودم که امام عزیز از جا برخاسته و به طرفی می روند و پس از مدت کوتاهی متوجه می شدم که ایشان قصد خاموش کردن چراغی را داشته اند که بی مورد روشن بوده است. وقتی ایشان آب لیوانی را می خوردند، اگر آب به نصف می رسید، بر روی آن تکه کاغذی می گذاشتند و بقیه آب لیوان را برای رفع تشنگی بعدی خود باقی می گذاشتند و یا اگر می خواستند از دستمال کاغذی استفاده کنند، گاهی آن را به چند تکه تقسیم می کردند و تنها از یک تکه آن استفاده می کردند (اسحاقی، ۱۳۸۸).

اسراف نکردن در کاغذ

حاج احمد آقا، آقازاده امام می گفت: امام می فرمایند: "من اوقاتم تلخ می شود وقتی که می بینم گزارش های مختلف از اطراف می آید، از شهربانی، از ژاندارمری، از سپاه، از وزارت کشور و از جاهای دیگر و همه یک مطلب ثابت را روی کاغذ نوشته اند و فرستاده اند." می گفتند: این چه وضعی است که در مملکت از کاغذ این جور استفاده می شود. (همان)

وضو گرفتن با یک قوری آب

محمد شریفی می گوید: "همان شبی که قرار بود فردایش امام مورد عمل جراحی قرار گیرند، برای وضو آب خواستند. ایشان نمی توانستند حرکت کنند؛ چون سرم در دستشان بود. من رفتم یک پارچ آب برایشان آوردم. من ضمناً تشتی هم آوردم تا آب وضو در آن ریخته شود و جایی خیس نشود. پارچ استیل پر از آب بود. حضرت امام فرمودند: "نه یک قوری بیاورید." چون از پارچ مقداری بیش از حد معمول آب می ریخت، رفتیم قوری آوردیم. ایشان آن قدر مواظب بودند تا اندکی آب اسراف نشود. (همان)

لامپ اضافی خاموش

حجت الاسلام قرهی می گوید: "در نجف چون سردر منزل امام تاریک بود، ما یک لامپ نصب کردیم. امام فرمودند: "این لامپ را نزنید." من یک مقداری مسامحه کردم. ایشان مرا طلبیدند، به خدمتشان رفتم. امام فرمودند: مگر منزل من نیست؛ نمی خواهم روشن باشد."

تأکید رهبر انقلاب بر سبک زندگی اسلامی

اشکالات زیادی در زندگی های ما وجود دارد که ما را از مسیر صحیح سبک زندگی اسلامی خارج کرده است. تجمل گرایی و تمایل به زندگی های تشریفاتی و پرزرق و برق، از این جمله است که آثار ناگواری را برای زندگی فردی و اجتماعی شهروندان ما رقم زده است. رهبر معظم انقلاب اسلامی در سفری که در مهرماه سال ۱۳۹۱ به استان خراسان شمالی داشتند در بیاناتی در جمع جوانان، یک هشدار جدی دادند در مورد اشکالاتی که به سبک زندگی ما وجود دارد.

ایشان فرمودند: «یکی از ابعاد پیشرفت با مفهوم اسلامی عبارت است از سبک زندگی کردن، رفتار اجتماعی، شیوه زیستن - این ها عبارةً آخرای یکدیگر است...بخش حقیقی، آن چیزهایی است که متن زندگی ما را تشکیل می دهد؛ که همان سبک زندگی است که عرض کردیم. این، بخش حقیقی و اصلی تمدن است؛ مثل مسئله خانواده، سبک ازدواج، نوع مسکن، نوع لباس، الگوی مصرف، نوع خوراک، نوع آشپزی، تفریحات، مسئله خط، مسئله زبان، کسب و کار، رفتار ما در محل کار، رفتار ما در دانشگاه، رفتار ما در مدرسه، رفتار ما

در فعالیت سیاسی، رفتار ما در ورزش، رفتار ما در رسانه ای که در اختیار ماست، رفتار ما با پدر و مادر، رفتار ما با همسر، رفتار ما با فرزند، رفتار ما با رئیس، رفتار ما با مریوس، رفتار ما با پلیس، رفتار ما با مأمور دولت، سفرهای ما، نظافت و طهارت ما، رفتار ما با دوست، رفتار ما با دشمن، رفتار ما با بیگانه؛ این ها آن بخش های اصلی تمدن است که متن زندگی انسان است.» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جوانان استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱)

ساده زیستی و قناعت در سیره دیگر علما

آیت الله العظمی بروجردی

"آیت الله بروجردی در تمام عمر خود با توجه به اینکه از خانواده متمکنی بود، زندگی ساده ای داشت. یکی از عالمان در حضور فرزندان ایشان می گفت: روزی خدمت ایشان رسیدم، دیدم مشغول شرف نهار هست و نان و آب دوغ خیار میل می کند. عرض کردم: شما در این سن و این همه کار، چرا غذای بهتر میل نمی کنید؟ فرمود: هشتاد سال است من این طور سر کرده ام. حالا شما می خواهید مرا عوض کنید؟ فرزندان آیت الله با تائید این مطلب فرمودند: ایشان اصولاً چنین بود و هرگز توجهی به دنیا نداشتند و ما نمی توانستیم در وضع ایشان تغییری بدهیم."

آیت الله شیخ عبدالکریم حائری

"یک روز یکی از بزرگان، عباس ظریف و پرقیمتی را به رسم یادبود و هدیه برای یکی از فرزندان ایشان فرستاد. حاج شیخ به فرزند خو گفت: پسر! این عبا برای تو زیاد است؛ برای اینکه بعضی از طلاب، اصلاً عبا ندارند. به همین دلیل، آن را فروخت و با پول آن چند دست عبا متوسط خرید. یکی را به فرزند خود و بقیه را به طلاب مستحق داد. گفتنی است هنگامی که مرحوم حاج شیخ عبدالکریم در گذشت، قیمت همه اثاثیه اش به ۱۵۰۰ تومان نمی رسید، بلکه مبالغی نیز بدهکار بود."

آیت الله اشرفی اصفهانی

شهید محراب، آیت الله اشرفی اصفهانی می فرماید: "بنده تا وقتی درس خارج می رفتم، یک کتاب ملکی نداشتم. حتی مکاسب که می خواستم بخوانم، از یک کتاب وقفی استفاده می کردم و در هفته یک مرتبه چای می خوردم."

نتیجه گیری

از دو حیث مصرف بی رویه به ظلم خواهد انجامید. اولاً افزایش قیمت که در اثر مصرف بی رویه صورت می پذیرد، بسیاری قدرت خود را برای خرید از دست داده، زمینه ظلمی برای دیگران که در همان زمان زندگی می کنند یعنی ظلم درون نسلی پدید می آید. ثانیاً با هدر رفتن منابع کمیاب، امکان رشد پایدار از بین رفته و این امر، اسباب فقر و عقب ماندگی را برای نسل بعدی فراهم می آورد و به همین علت چنین مصرفی با عدالت بین نسلی سازگار نیست. اصول دینی اخلاقی، مصرف ناصحیح را بر اساس ارکان خود، نادرست و قبیح می داند چون کاری که زمینه ظلم، تعدی و هدر دادن نعمت های پروردگار و زحمت های دیگران را فراهم می آورد، از یکسو با وجدان بشری که اسلام آن را یکی از وسیله های تشخیص رفتارهای اخلاقی و غیر اخلاقی می داند، سازگار نیست و از سوی دیگر با نیت مطلوب و طهارت درونی انطباقی ندارد.

پیشنهادات

اگر بتوانیم آگاهی و سطح فرهنگ عام را افزایش دهیم، می توانیم هم بهره وری تولید را افزایش دهیم و هم از مصرف گرایی جلوگیری کنیم. به این ترتیب از اتلاف منابع جلوگیری می شود.

هرگاه دگرگونی های اقتصادی، حقوقی و اجتماعی، کمتر باشد، امکان ایجاد این رانت کمتر است و در نتیجه، کسب ثروت های بی حساب و بادآورده، مشکل تر می شود و در نهایت، از تجمل گرایی کاسته می شود.

منابع

۱. بایدها و نبایدهای مصرف، سید حسین اسحاقی، ۱۳۸۸
۲. قرآن کریم
۳. موسوی خمینی (ره)، سید روح الله، چهل حدیث، ۱۳۷۱
۴. اخلاق در قرآن، ۱۳۷۷
۵. فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، علی رضا موفق و هادوی نیا، ۱۳۸۸
۶. مکارم شیرازی ۱۳۷۴
۷. عاملی ۱۳۶۳
۸. پایگاه اطلاع رسانی حوزه، گنجینه معارف. (۱۳۹۱). <https://hawzah.net>
۹. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جوانان استان خراسان شمالی، ۲۳ / ۷ / ۱۳۹۱

